

ПИСЕМНА КОМУНІКАЦІЯ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

А Стаття висвітлює основну проблематику написання тексту у формі наукового жанру, а саме писемної комунікації студентів магістратури в академічному середовищі відповідно до вимог сьогодення. У статті конкретизовано, які саме знання та вміння повинні складати зміст навчання наукового писемного мовлення в аспекті дискурсивної компетенції, а також розглянуті аспекти академічного письмового дискурсу.

Ключові слова: писемне мовлення, академічний письмовий дискурс, мовленнєва компетенція, дискурсивна компетенція, науковий жанр.

Актуальність дослідження. Письмо – конвенційна система графічних елементів, яка служить для фіксації та трансляції мовлення в часі та просторі [13, с. 462]. Письмо – складне мовленнєве вміння, яке дозволяє за допомогою графічних знаків забезпечувати спілкування людей; це вид мовленнєвої діяльності, за якого людина записує мовлення для передачі іншим, продуктом цієї діяльності є текст, призначений для прочитання [11, с. 162].

Враховуючи низький рівень сформованості компетентності у науковому писемному мовленні студентів магістратури, конструювання методики її формування відповідно до вимог сьогодення і становитиме актуальність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті. Предметом нашого дослідження є навчання писемного мовлення.

Мета статті полягає в розгляді проблеми формування вмінь писемної комунікації студентів магістратури в академічному середовищі, що здійснюється інтегровано – формування мовленнєвої компетенції в писемному мовленні з дискурсивною компетенцією.

Аналіз досліджень і публікацій. Писемне мовлення – письмо в широкому розумінні терміна – це специфічний код мовленнєвої діяльності, кодування інформації з урахуванням графічного способу зв'язку [6, с. 206].

Навчання письма передбачає оволодіння: 1) технікою письма (графічними та орфографічними навичками); 2) письмом як видом мовленнєвої діяльності (створювати невеликі повідомлення на вказану тему, напр. привітання; використовувати письмо в різних ситуаціях мовлення: повідомляти певну інформацію та робити в писемній формі запити на інформацію, дотримуючись норм мови, яка вивчається; робити робочі записи після прочитання тексту; висловлювати власне судження, оцінку, думку, коментувати події й факти, використовувати аргументацію й емоційно-оцінні мовні засоби, складати плани та тези для усного повідомлення; створювати тексти з дотриманням жанрово-структурних і лінгвостилістичних норм); 3) стратегічними вміннями (використовувати текст-зразок в якості інформаційної та мовної опори, звіряти написане

за зразком; звертатися до довідкової літератури та словників; користуватися перифразом, спрощувати письмовий текст, вдаватися до синонімічних замінів) [15, с. 250–252].

Ю. Пасов виділяє два рівні володіння письмом: А – грамотна графічна й орфографічна фіксація власного усного мовлення при збереженні всіх його особливостей, окрім інтонаційних; Б – продукування писемного мовлення з усіма його особливостями (повнота, синтаксична складність, логічність, розгорнутість, лексичне розмаїття, граматична нормативність). Учений рівень А вважає засобом навчання, а рівень Б – метою навчання письма [9, с. 211–212].

Мета навчання письма, як вважає О. Соловова, полягає в тому, щоб навчити учнів писати іноземною мовою такі тексти, які освічена людина вміє писати рідною мовою. При навчанні письма особлива увага відводиться змісту повідомлення і його структурній організації: автор повинен розуміти призначення певного письмового тексту, враховувати характер аудиторії, вибирати мовні засоби, вибудовувати композицію [14, с.188].

Навчання писемного мовлення передбачає формування здатності здійснювати письмове мовне спілкування з носіями мови в реальних життєвих ситуаціях. Треба навчати не тільки формальним мовним ознакам письмового тексту, але й навчати створювати письмові висловлювання – тексти як одиниці комунікації [16].

Поділяючи думку І. Тутатчикової, вважаємо дискурсивні вміння основними в навчанні письмового мовлення, що спрямоване на навчання написання тексту-дискурсу [16].

У лінгвістиці останніх років дискурс розглядають як багатовимірне явище із урахуванням когнітивних, етнопсихологічних, культурних, соціальних, політичних та інших факторів; як цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій [4, с. 285].

Вклад основного матеріалу дослідження. Поняття «дискурс» розуміємо як зв'язний текст у його сукупності з екстралінгвістичними – соціокультурними, прагматичними, психолінгвістичними та іншими факторами; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємовідно-

синах людей і в механізмах їх свідомості (когнітивних процесах); це мовлення «занурене в життя» [1, с. 136–137]; як зразок мовної поведінки в певній соціальній сфері, що має певний набір змінних [13, с. 119]; як складне комунікативне явище, яке не лише вміщує акт творення певного тексту, а й відображає залежність мовленнєвого твору від багатьох екстралінгвістичних обставин – знань про світ, думок, настанов і конкретних цілей мовця як творця тексту [6; 7].

Дискурс включає такі *аспекти*: 1) учасники дискурсу (статусно-рольові характеристики: адресант – адресат, автор – реципієнт); 2) умови комунікації, сфера спілкування; 3) стиль і жанр дискурсу; 4) просторово-часові характеристики дискурсу; 5) стратегія, план, схема дискурсу; 6) зв'язність дискурсу [2].

У лінгвістиці та лінгвометодичці оперують поняттями «академічний дискурс» і «науковий дискурс».

Сучасні науковці не мають однаковості в інтерпретації поняття «академічний дискурс»: одні називають академічними власне дослідницькі наукові тексти, протиставляючи їх навчальним, популяризаторським, науково-інформаційним, науково-публічним [8]; інші академічним дискурсом називають усю сукупність комунікативних жанрів, які реалізуються у вищих навчальних закладах, як офіційне і як неофіційне професійне спілкування в навчальних, наукових спільнотах [17].

Науковий дискурс є результатом інтертекстуальної діалогічної взаємодії, учасниками якої є науковці, що актуалізують свої думки та ідеї в наукових текстах. Науковий дискурс поєднує онтологізовані знання, наукову комунікацію і системи наукових текстів (способи вербалізації наукового знання відповідно до правил наукової комунікації) [7, с. 11–12].

Т. Рибіна науковим мовленням вважає усне й письмове мовлення, обумовлене й мотивоване професійною науково-дослідницькою та викладацькою діяльністю наукових працівників, яка реалізує комунікативні цілі професійного спілкування у формі різноманітних жанрів: наукова біографія, анотація, реферат, тези, рецензія, стаття, доповідь, лекція, дискусія [12]. Тож поняття «науковий дискурс» й «академічний дискурс» у більшості випадків використовуються як синоніми. Однак з означених дефініцій помітно, що науковий дискурс відрізняється від академічного більшою «офіційністю», жанровою обмеженістю, суто науковим змістом.

Оскільки наше дисертаційне дослідження присвячене навчанню студентів магістрантів написання текстів таких жанрів, як тези доповіді для наукової конференції, наукові статті та анотації до статей, які є зразками інституціонального дискурсу і мають суто науковий характер, з метою уникнення двозначності в інтерпретації ключових понять в роботі, будемо вживати поняття «науковий дискурс».

Отже, мовленнєву компетенцію в писемному мовленні розглядаємо в поєднанні з дискурсив-

ною компетенцією.

Академічний письмовий дискурс має два *аспекти*: діяльнісний і лінгвістичний: жанри академічного дискурсу можуть бути розглянуті і як процес породження тексту, що проходить етапи визначення теми, збору матеріалу, планування, надання, редагування, і як сам текст, що володіє певними властивостями (зв'язністю, цілісністю, структурністю, адресованістю), написаний з дотриманням певних риторичних і соціокультурних конвенцій. Навчання академічного письмового дискурсу складається зі сприйняття інформації тексту джерела, репродукції інформації у вторинному тексті і продукції власного тексту [5].

Т. Рибіна дослідила, що продукування тексту у формі певного наукового жанру має включати: а) знання композиційно-мовленнєвих текстотвірних категорій; б) уміння ці категорії коректно реалізовувати в мовленні; в) лексичні та граматичні навички, які є важливим стилетвірним фактором [12].

Узагальнивши вимоги до мовленнєвої компетенції в писемному мовленні, визначені в «Загальноєвропейських рекомендаціях» [3], до означених рівнів, встановлено, що студенти магістратури повинні оволодіти такими вміннями: писати чіткий, детальний, добре структурований текст на широке коло тем, пов'язаних з інтересами студента; писати есе чи доповідь, узагальнюючи інформацію або наводячи аргументи «за» чи «проти» певної точки зору; писати листи, твори або доповіді на складні теми; писати тексти у певному стилі мовлення, листи, доповіді, статті складної структури, резюме, огляди професійних або літературних праць; добирати мовленнєві засоби, які дозволяють студентові обирати формулювання для чітких висловлювань у певному стилі на широке коло загальних, академічних, професійних або побутових тем, не обмежуючись предметом висловлювання; створювати зв'язні й суцільні висловлювання, вживаючи у повному обсязі доречні різноманітні структури й широкий набір конекторів та інших засобів зв'язку; продукувати чітке, плавне, логічне мовлення; здійснювати граматичний контроль складного мовлення; підтримувати високий ступінь граматичної правильності; вибирати правильні фрази, ідіоми, кліше з метою донести смисл свого висловлювання; робити продумані описи та розповіді, інтегруючи підтеми; розвиваючи окремі положення та завершуючи відповідним висновком.

Зміст навчання наукового мовлення студентів магістратури природничих факультетів вищих навчальних закладів освіти регламентується навчальними програмами з дисципліни «Іноземна мова за фаховим спрямуванням» і відповідає рівням B2-C1 і навіть C2 за «Загальноєвропейськими рекомендаціями» [3].

Аналіз навчальних програм з дисципліни «Іноземна мова за фаховим спрямуванням» для студентів магістратури природничих спеціальностей [10] дав можливість встановити, що студенти повинні оволодіти англійською мовою на рівнях B2

(незалежний користувач, просунутий рівень) і С1 (досвідчений користувач, автономний рівень) і визначити академічну спрямованість цієї дисципліни:

1) практичною метою навчання іноземної мови є формування знань про особливості функціонування ІМ в освітній, науковій і професійній сферах; умінь користуватися мовою в різних навчальних, наукових і фахових комунікативних ситуаціях; умінь виявляти подібності та розбіжності між науковими дискурсами в рідній та іноземній мовах;

2) оволодіння лексичною (знань наукової фахової лексики та термінології, абревіатур, словотвірних моделей і навички оперування фаховою лексикою та термінологією в мовленні), граматичною (знання граматичних структур, які використовуються в академічному мовленні та навички оперування ними в мовленні), мовленнєвою (вміння здійснювати усну та письмову комунікацію в академічній сфері: вміння читати, слухати та розуміти, усно та письмово складати автентичні наукові, науково-популярні та фахові тексти), соціокультурною (володіння інформацією про правила та етику спілкування в міжнародному освітньому середовищі, наукових і професійних колах), дискурсивною (знання жанрів академічного стилю, їхніх жанрово-структурних та лінгвостилістичних особливостей, уміння реципіювати та продукувати тексти наукового стилю; міжнародні вимоги до оформлення наукових публікацій різних жанрів), перекладацькою (знання особливостей перекладу наукових науково-публіцистичних і фахових текстів і вміння їх перекладати) компетенціями;

3) у межах мовленнєвої компетенції в письмі, студенти повинні навчитися писати академічні есе, тези доповіді для наукової конференції, наукові статті, анотації до статей, науково-дослідницькі проекти;

4) оволодіння додатковими знаннями, необхідними для комунікації в академічному середовищі: розуміння сутності, меж і наслідків плагіату; знання стандартів і стилів оформлення наукових праць (посилання, цитування, розташування структурних елементів тексту, написання анотацій, оформлення бібліографії, оформлення таблиць, графіків, формул тощо); знання концепту «наукова дискусія», способів здійснення наукової дискусії, норми етикету в академічній дискусії.

Отже, провівши аналіз наукових праць, присвячених навчанню писемного мовлення у цілому та наукового зокрема, навчальних програм із дисципліни «Іноземна мова за фаховим спрямуванням», зміст мовленнєвої та дискурсивної компетенції [2, с. 74–82], нами конкретизовано, які саме знання та вміння повинні складати зміст навчання наукового писемного мовлення в аспекті дискурсивної компетенції.

Студенти повинні оволодіти знаннями про предмет повідомлення (наукові факти, поняття, процеси, явища) й особливості його вербалізації в дискурсі; особливості вербалізації певних типів

взаємодії комунікантів, ролі, що актуалізуються; жанрове розмаїття наукових текстів; структурні та лінгвостилістичні особливості різножанрових наукових текстів; а також лінгвосоціокультурні характеристики наукових текстів.

Уміння, якими повинні оволодіти студенти, класифікуємо на 8 груп:

1. Інтерпретаційні вміння (інтерпретувати зміст і смисл наукового тексту, модальність викладу наукової інформації; аналізувати текст із погляду наявності в ньому явної та прихованої, основної та другорядної інформації; аналізувати дискурс-категорії в оригінальних наукових текстах).

2. Організаційно-прогностичні вміння (прогнозувати зміст і смисл наукового тексту; відбирати й організувати інформацію в письмовому тексті з урахуванням дискурс-категорій; прогнозувати комунікативну доцільність засобів мови відповідно до наукового стилю та врахування конкретного жанру тексту).

3. Лінгвостилістичні вміння (вміння оформляти текст мовними засобами, які відповідають наукового стилю та жанру тексту, забезпечуючи цілісність і зв'язність: використовувати лексичні, граматичні та стилістичні ресурси іноземної мови для створення тексту).

4. Стратегічно-прагматичні вміння (визначати концептуальну схему майбутнього письмового тексту; прогнозувати хід комунікативної ситуації; будувати комунікативну поведінку згідно з основною темою комунікації; виділяти та реалізовувати в тексті комунікативні цілі; використовувати мовленнєві стратегії в науковому тексті).

5. Жанрово-композиційні вміння (передавати основні композиційні компоненти наукового тексту залежно від його жанру; організувати послідовність речень іноземною мовою так, щоб вони представляли собою послідовний письмовий текст; коригувати композиційну структуру наукового тексту та його мовне оформлення, відповідно до жанрової специфіки; передавати в тексті головну та другорядну інформацію).

6. Соціокультурні вміння (будувати свою мовленнєву поведінку адекватно соціокультурній специфіці країни, мова якої вивчається; враховувати історичний та історико-культурний контексти; створювати науковий текст, який за своїми мовними й немовними характеристиками адекватно сприйматиметься спільнотою, мова якої вивчається (дотримуватися міжнародних вимог до оформлення наукових публікацій різних жанрів, знання стандартів і стилів оформлення наукових праць, розуміння сутності, меж і наслідків плагіату, знання концепту «наукова дискусія», способів здійснення наукової дискусії, норми етикету в академічній дискусії).

7. Текстово-продуктивні вміння (передавати стильові характеристики наукових текстів (тематика, узагальненість, абстрагованість, логічність, точність, доказовість, об'єктивність викладу, насиченість фактичною інформацією); використовувати засоби когезії та когерентності в тексті; формулювати і висловлювати свою точку зору в

наукових текстах за допомогою засобів іноземної мови; репрезентувати в змісті письмового продукту категорії наукового дискурсу; описувати й пояснювати факти, обґрунтовувати свою позицію за допомогою засобів іноземної мови).

8. **Тактичні вміння** (відбирати найадекватніші й найоптимальніші для певної мовної спільноти засоби і способи досягнення комунікативних цілей і реалізації комунікативних стратегій).

Висновок. Отже, навчання студентів магістратури природничих спеціальностей англійського наукового писемного мовлення здійснюється інтегровано – формування мовленнєвої компетенції в писемному мовленні з дискурсивною компетенцією; практичною метою навчання іноземної мови є формування вмінь користуватися мовою в різних навчальних, наукових і фахових комунікативних ситуаціях; одиницею навчання писемного мовлення є автентичний текст-зразок, текст-дискурс; студенти повинні навчитися складати письмові тексти таких жанрів: академічні есе, тези доповіді для наукової конференції, наукові статті, анотації до статей, науково-дослідницькі проекти; студенти повинні оволодіти інтерпретаційними, організаційно-прогностичними, лінгвостилістичними, стратегічно-прагматичними, жанрово-композиційними, соціокультурними, текстово-продуктивними, тактичними вміннями.

Список використаних джерел

1. Арутюнова, Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / глав. ред. В. Н. Ярцева. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 928 с.

2. Евстигнеева, И. А. Формирование дискурсивной компетенции студентов языковых вузов на основе современных интернет-технологий // И. А. Евстигнеева // Язык и культура. – 2013. – № 1 (21). – С. 74–82.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – Київ : Ленвіт, 2003. – 261 с.
4. Корольов, І. Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія / І. Р. Корольов // Studia Linguistica, 2012. – Випуск 6. – С. 285–305.
5. Мартынова, А. Г. Обучение академическому письменному дискурсу в жанре экспозитивного эссе (На материале старших курсов языкового вуза): дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Анна Геннадиевна Мартынова. – Омск, 2006. – 207 с.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. Вид. 2-ге, випр. і перероб. / кол. авт. під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – Київ : Ленвіт, 2002. – 328 с.
7. Мишанкина, Н. А. Лингвокогнитивное моделирование научного дискурса : автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.02 «Русский язык», 10.02.19 «Теория языка» / Наталья Александровна Мишанкина. – Томск, 2010. – 46 с.
8. Основы научной речи: учеб. пособ. для студ. нефилол. высш. учеб. завед. / под ред. В. В. Химики, Л. Б. Волковой. – Москва : Академия; СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 2003. – 272 с.
9. Пассов, Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению // Ефим Израилевич Пассов. – Москва : Рус. яз., 1989. – 276 с.
10. Програма навчальної дисципліни «Англійська мова за фаховим спрямуванням»: 0402 фізико-математичні науки спеціальності 8.04020301 Фізика, 8.04020601 Астрономія, 8.04020302 Фізика конденсованого стану. Освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр» / Розробники Г. Т. Ісаєва, М. С. Козолуп, В. З. Петрів // Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Кафедра іноземних мов для природничих факультетів. – Львів, 2014. – 2015.
11. Рогова, Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – Москва : Просвещение, 1991. – 287 с.
12. Рыбина, Т. Н. Методика обучения научной речи на английском языке слушателей факультета повышения квалификации: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Татьяна Николаевна Рыбина. – СПб., 2005. – 269 с.
13. Селіванова, О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2006. – 716 с.
14. Соловова, Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций / Елена Николаевна Соловова. – Москва : Просвещение, 2002. – 238 с.
15. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособ. для студ., обучающихся по спец. «Теория и методика преподавания иностранных языков и культур» / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 5-е изд., стер. – Москва : Академия, 2008. – 334 с.
16. Тутатчикова, И. Н. Методика обучения письменной речи на английском языке на первом курсе языкового вуза с использованием печатного пособия и компьютерной программы: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ирина Николаевна Тутатчикова. – Москва, 2003. – 158 с.
17. Kiesenhöhl J. Status und Kommunikation. Ein Vergleich von Sprechhandlungen in universitären E-Mails und Sprechstundengesprächen. – Erich Schmidt Verlag, 2011. – 393 s.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 10.04.2015

Патієвич О. В. Письменная речь студентов магистратуры естественных специальностей в академической среде.

А Стаття освітлює основну проблематику створення тексту в формі наукового жанру, а саме письменною комунікації студентів магистратури в академічній середі в відповідності з сучасними вимогами. Конкретизовано, які знання та вміння повинні складати зміст навчання наукової письмової мови в аспекті дискурсивної компетенції, а також розглянуті аспекти академічного письмового дискурсу.

Ключевые слова: письменная речь, академический письменный дискурс, речевая компетенция, дискурсивная компетенция, научный жанр.

Patiyevych O.V. Written communication of Master's students in sciences in an academic environment.

S The article focuses its attention towards the main issues of writing a text in the academic genre that is written communication of Master's students in an academic environment according to contemporary requirements. The article also highlights the specific knowledge and skills composing the content of teaching academic writing in terms of discourse competence as well as the aspects of academic written discourse.

Key words: written communication, academic written discourse, speech competence, discourse competence, academic genre.